

**Száznevű
oldalborða** Kipke Tamás:
Beatrice leveleskönyve
Kráter Műhely,
Pomáz, 2004.

A szépiró Kipke Tamás 1995-ben jelentkezett először önálló kötettel. (*Lélektűr*, Kráter Műhely Egyesület). Ezt követte az Új Ember Kiadónál az ezredfordulóra megjelent, ám méltatlanul figyelmen kívül hagyott regénye, a *Roncshíd*, amelynek címe az azóta már újraépített esztergomi Mária Valéria hídra utal. S most itt a legfrissebb mű, a *Beatrice leveleskönyve*. A cím nyilvánvaló utalás Dante Alighieri alakjára, s az sem véletlen, hogy a borítón Salvador Dalí egyik illusztrációja látható, amelyet az *Isteni Színjáték*hoz készített. A könyv hatvan levelet tartalmaz egy magyar nőhöz, aki mindvégig Beatrice álnéven szerepel.

A szerelmes levél bátran tekinthető önálló irodalmi műfajnak. Elegendő csak Tatjana levelére hivatkoznunk, Puskin tollából. A műfaj elismert csúcsa mindazonáltal egy portugál apáca, Mariana Alcoforado leveleinek gyűjteménye, amelyet az irodalomtörténet – eredetibb cím híján – *Portugál levelek* elnevezéssel tart számon. Mariana nővér a XVII. század végén, a spanyol–portugál háború idején beleszeretett Saint-Léger grófba. Amikor a háborút követően a gróftot visszarendelték Franciaországba, a magára hagyott szerelmes őt, „szenvédélytől izzó” levelet írt kétségbeesésében. (Magyar nyelven Szabó Magda fordításában olvasható.)

Am *Gelu Păteanu*, a román születésű, de tiszteletbeli magyarrá lett, és élete alkonyán kizárólag magyarul verselő költő kötete is eszembe jut, a *Levelek a Fekete Madonnához*, amely 1997-ben jelent meg, posztumusz műként. Ennek előszavában Păteanu így vall: „e kötetnyi ciklusom a legifjabb korom óta igen zaklatott érzelmi életem egyik öregkori kicsapódása. Magyarázni nem kívánom. De kívánom minden húszévesnek (és persze pályatársnak is): tudjon olyan szerelmes lenni, mint én, a hetven felé...”

És lám, könyvének hátsó borítóján Kipke Tamás is hasonlót állít: „Szerelmeskönyv ez, az utolsó szerelmes könyve. Az első szerelemtől rengetegen írnak, az utolsóról kevesen.” A nyitó fejezetben pedig így jellemzi enmagát: „miért hinne egy öszülön kopaszodó, szőrös képű, megereszkedett testű férfinak; (...) tekinthet atyai barátjának, öreg rajongójának, egy jó ízlésű idegennek, akinek megakadt magán a szeme; tekintsen, aminek akar, csak tekintsen, mert akkor látom a szemét”...

Egy leveleskönyv esetében szükségszerűen felmerül néhány olyan kérdés, amelyeket aligha kerülhetünk meg. Ki írja e leveleket, és kinek, és miért, és miről?

Nos, a levelek szerzője maga az író, egyes szám első személyben, a nagyon is hús-vér ember, aki egy csudálatos múzsa ösztönzésére Danténak érzi magát, pontosabban e múzsával összefüggésben „valamiféle kelet-európai, vidéki Dantévá” stilizálja magát. Teszi ezt ötvenes évei derekán, „erőst túl az emberélet útjának felén, de közepén a nagy, sötétlő erdőnek.”

A címzett Beatrice, a titokzatos múzsa, aki kézen fogva végigvezette a szerzőt „a Paradicsomnak a látogatók számára berendezett termein, aztán, egy újabb séta reményével” persze mindig visszatértek a Purgatóriumba. Bár személyét és polgári nevét teljes írói diszkrétció övezi, néhány dolog azért kiderül róla. Megtudjuk, hogy napra pontosan huszonöt évvel fiatalabb a férfinál; szemüveges; egy spanyolországi utazás során lépett színre; regénybe illően mindvégig megtartja a magázó hangnemet; férjezett; ihlető ténykedése derekán (35. levél) messzire elhagyja a fővárost és egy vidéki kertés házba költözik; végül születik egy kislánya – és ez egyben e különös dantei kapcsolat elkerülhetetlen végét is jelenti. A szükség-szerű lezárás azonban nem *elvesztés*, hanem *visszaadás*, a lemondás szeretetteljes gesztusa. Lényegében a kapcsolat első percétől tudható és tervezhető volt, és éppen ez színezi oly keservesen széppé a történeteket. E ponton érdemes négy sort idéznünk Gelu Păteanu fentebb hivatkozott verseskötetéből, méghozzá a nyitó (!) költeményből: „Jó, hogy nem mered fogni a kezem, / jó, hogy nem szabad ott lenni melletted! / Én vágyom azt, ami Téged csak rettent: / hogy magam poklok poklába vetem.”

A leveleket Kipke–Dante azzal a szándékkal írja, hogy „legalább magában és legalább úgy-ahogy rendet teremtsen, hogy megtudja, mit is gondol életről és halálról, jóról és rosszról, hogy megtudja, milyen érzések, vágyak és félelmek gomolyognak élete purgatóriumában”.

S hogy miről szólnak? Nos, korántsem kizárólag a szerelemtől; szabatosabban fogalmazva nem csak arról, hogy egy idősödő férfi szellemi-érzelmi támogatást kap (és nyilván ad is) egy fiatal nő búvkörében. E levelek voltaképpen tárcák, amelyekben Kipke számára jóleső lehetőség nyílik összefoglalni az élet legkülönbözőbb kérdéseivel kapcsolatos vélekedését. A Beatricének történő levélírás talán csak afféle apropó, keret. Én legalábbis szinte végig úgy éreztem, hogy tárcákat, lecsiszolt jegyzeteket olvasok. Az író, amilyen fenemód szellemi lény, „önmagát meg nem tagadhatja”. Leül a papír elé, és azt mondja magában: *Akkor most legyen az a téma, hogy öregség* – és ír róla Beatricének. Máskor az jut eszébe: *elnémulás*, vagy: *Firenze*, vagy: *Auschwitz*. Egyik reggel pedig azt mormogja: *Zuhanyozás közben pompás regényötletem támadt, gyorsan megírom egy levélben, hogy ne vesszen ködbe*. Gyanúmat alátámasztja,

hogy Kipke Tamás számára a tárca nagyon is bejártott, otthonos műfaj – az *Új Ember* című katolikus hetilap munkatársaként (1990 óta főszerkesztőhelyetteseként) immár harminchat esztendeje műveli. Hanem a teljes igazságról nem lebben fel a fátyol. Mert bár 51. levelét Kipke éppen ennek, a műfaj és a címzett kérdésének szenteli, de tovább legendásít: „jól becsapjuk a világot: elhitetjük, hogy ezek csak amolyan fiktív levelek, (...) hogy a címzettjüknek, Beatricének valójában mi köze van magához, Beatrice, az a kettőnk titka marad.”

A kötet legsikerültebb „levele” a 48. számú, amelyben egy képeplapon érkezett névtelen fenyegetés („Élsz még, köcsög?”) hatására éjszakai számvetést készít arról, hogy ki mindenkit bántott meg és hagyott cserben élete során. S persze – ahogy az bármelyikünk esetében ugyanilyen reális lenne – tömört sorban tolonganak elő a lehetséges haragosok... Ez csakugyan ízig-vérig tárca, méghozzá a legjobb fajtából.

Ezt a könyvet persze egészen másképpen olvassák a férfiak, mint a nők. A „szőrös képű” olvasók – ismerjük be – egyfajta cinkos rokonszenvvel figyelik az események menetét, mi több, holmi pajzán fordulatokban reménykednek. Ha fiatalabbak, akkor kissé irigykedve (még azt hiszik, hogy van miért) követik a főhóst a számukra ismeretlen élethelyzetben; a középkorúak és az idősebbek pedig könnyűszerrel önmagukra ismerhetnek, lelkiekben és intellektuálisan egyaránt.

A női olvasók ezzel szemben érzelmi alapon (személyes tapasztalat) közelítenek a könyvhöz: Beatrice számos érdeméről megfélekedve, mély asszonyi sorsközösséget vállalnak a szerző (?), a főhős (?), akarják mondani Kipke Tamás feleségével, és áruást szimatolva megbotránkoznak. Azt nehezményezik, hogy a házasságban élő Kipke úgymond szellemi szeretkezést folytat egy másik nővel (az mellékesnek minősítetik, hogy kitalált vagy valós fehérről van-e szó), majd hűtlensége bizonyítékát könyv alakban leteszi az asztalra, és mindezért még kedvező fogadtatást is remél. E felháborodást természetesen alaposabb vizsgálat tárgyává tettem, bevallom: a saját írói bőrömet is féltve. Nem lettem sokkal nyugodtabb. Például arra a kérdésemre, hogy mi történne akkor, ha én lennék az ő férje, és egy hasonló leveleskönyvet írnék, egyik bennfentes nőismerősöm – az írói szabadság nemes vívmányaira fittyet hányva – azt felelte, hogy akkor soha többé nem lenne hajlandó egy légtérben tartózkodni velem.

Az irodalom nevű játék tehát, láthatjuk, nem babra megy. Ugyanakkor nőtársaink olvasói indulata is érthető. Mert hát csakugyan van valami vérlázító abban, hogy amíg az asszony vasárnap délelőtt a konyha vaskos gőzében hámozza a krumplit és rotyogtatja a levest, addig

a hites férj a szomszéd szobában ücsörög, a kilincse félméteres *A légy se pissenjen!* feliratot akasztott, és *munka* címszó alatt csupán félig-meddig fiktív szerelmes leveleket írogat egy másik nőhöz. Dejszen ezt már *Faludy György* is megírta egyik szonettjében, történetesen éppen Dante és az ő Beatricéje ürügyén. S noha Kipke esetéhez nem mindenben illeszkedik, azért hadd idézzük teljes egészében: „Dante szerelmes versét írja Beatricének, / a lánynak, ki réges-rég más emberhez ment férjhez, / és számos gyermeket szült; a távoli, imádott / hölgynek, akit csak egykor, vagy húsz év előtt látott. // Neje, kit nem említ meg sem prózában, sem versben, / a teknő mellett mossa szennyesüket a kertben, / meglekinti a konyhán a húst, aztán meg újra / nekigyürkőzik és mos, bár csupa seb az ujjá. // Dante még nagyobb hévvel körmöli a szonettet. / A nő nagy darab kolbászt keres ki, kenyeret tesz / hozzá, tányérra rakja, lábujjhegyen behozza, // s alázattal fejet hajt. »Fogyaszd el, szívem«, mondja / és leteszi melléje. Ő meg rámondul: »nem kell«, / de azonnal felfalja. Különös lény az ember.”

Pâteanu verseskönyvének impresszumában azt olvasom, hogy „A kéziratot a szerző özvegye bocsátotta a kiadó rendelkezésére.” Márpedig azok a versek meglehetősen szókimondó, mondhatni vérbő szerelmi vallomások, és korántsem a hitveshez... Szegény feleség mit érezhetett, amikor férje halála után kézbe vette a dossziényi kéziratot? S milyen bámulatos nagyvonalúságról tett tanúbizonyságot azzal, hogy a dossziét nem a kandalló tüzebe hajtotta, a jogos sértettség mozdulatával, hanem egy nagyot nyelve átadta a kiadónak!

Ezt a keresztet – tetszik vagy nem – minden írófeleségnek hordoznia kell. Ugyanakkor enyhe vigaszul szolgál, hogy az a másik nő nem egy vadidegen: az a másik nő egy kicsit a valódi feleség is. Hiszen olyan nincs, hogy csak úgy éveken keresztül együtt élünk egy nővel, ráadásul házasságban, és ő semmit sem örökít át önmagából, semmiféle lenyomatot sem hagy a lelkünk mélyén, semmit sem alakít a nőkről alkotott látomásainkon, nem, olyan nincs. Ezért is írhatja hitelesen Kipke a 15. levélben a titkos kedvesnek, hogy miközben „növeli bennem a szeretetet, közvetve erősíti a házasságomat, fokozza bennem a figyelmet és az odaadást a feleségem és a gyerekeim iránt”; továbbá: „amióta rajongok magáért, több lett bennem a szeretet a feleségem iránt is.” Éteri, minden más nőtől független Beatrice, minő fájdalom, nem létezik, Beatrice egy több nőből egybegyűrt, százevű oldalborda, egyszerre Áprilka, Kata, Anna, Gimes Marika és Lilla, egytestű szoborcsoport, egy közös halmaz. És ebben a halmazban ott található a feleségünk is, méghozzá a legelső sorban. Igaz, mögötte ott álldogál az összes többi nő, akibe életünk során szerelmesek vol-

tunk. S ezzel vissza is jutottunk a kiinduló kérdéshez, amely e leveleskönyv címettjére vonatkozik.

Összegezve: minden nős író jó nagy pimasz fráter, amennyiben egy másik nőről (nőhöz) ír verset (novellát, regényt, leveleskönyvet). Kipke Tamás kétségtelesen e pimasz fráterek közé tartozik. Nekem tetszik ez a pimaszság. Éppenséggel a mű szerkezete is tetszik, a hangvétel lezsersége, az egyetlen nagyszabású, hőmpölygő mondatból álló fejezetek, az elengedett szójátékok és a nagyvonalú kitérők (amelyekről utólag persze kiderül, hogy csak látszólagos elkalandozások voltak); tetszenek a felvonultatott helyszínek, vonzalmak, kételyek; kedvemre való a saját félelmek, butaságok és bűnök megvallása, vagyis: az őszinteség.

Ha Kipke Tamás lennék, én bizony megírnám ezt a könyvet. Ha Kipke Tamásné lennék, én bizony szóhoz sem jutnék.

Zsille Gábor

**„Az a baj, hogy
rongyembernek
születtünk”**

Bene Zoltán:
Út
Bába és Társai Kiadó,
Szeged, 2004.

Bene Zoltán kisregényének címe több értelmezési lehetőséget kínál az olvasónak: értelmezheti külső, belső, szimbolikus útként az utazást, melynek a célja kezdetben ismeretlen, csak később nyer értelmet a véletlenek egybejárása következtében. A ókori kínai filozófusoktól kezdve Kerouac-on át nagyon sok író-írastudó tett kísérletet arra, hogy valamit elmondjon az útról, az úton levésről. Bene hősei úton vannak. Nem a külső világ határozza meg a három barát (Asztalos Péter, Szécsényi Ignác és Sebestyén Etele) utazását, nem a vizuális élmények, hanem inkább azok, amelyeket az utazások ébresztenek a regény szereplőiben: a belső történések, az emlékezés: „...nem is annyira előre utazunk, mint inkább visszafelé, nem is valahová vezet ez az út, hanem valahonnan” – mondja a kisregény egyik szereplője.

A zsebkönyv méretű kisregény, egy nagyon mai történetet mesél el az emberi kapcsolatokról. Három barát indul útnak egy Opel-lel Erdély felé. Az utazás céljáról nem tudunk semmit. A célt a határ után egy telefonhívás adja meg: Kántor Zsuzsa hívja Szécsényit, hogy barátja, Bors Ferenc eltűnt, és persze a lány éppen gyermeket vár. A cél attól kezdve az, hogy megtalálják Borsát. Tudják, hogy a fiú szereti Erdélyt, sejtik, merre lehet, és a regény legvégén Székelyföldön a Mohos

lápnál meg is találják, így lesz kerek a történet, mégis mentes a happy endtől.

Útközben az elbeszélő szociográfiai pontossággal számol be a látottakról, amely nem annyira a varázslatos Erdély (legalábbis a határ után nem), hanem a lepusztult Dél-Erdély, melyet az elbeszélő Tarkovszkij *Stalker* című filmjének Zónájához hasonlít, ezt alá is támasztja az egyik főhős, aki egy régebbi történetet mesél arról, hogyan pisilt a cigányné a vajdahunyadi vár lovagtermének sarkába.

A könyv lényegi mondanivalója mégsem Erdélyhez kötődik. A húszas éveikben járó főszereplők gyerekkora, és a serdülőkorhoz kötődő életélmények kerülnek előtérbe, mindezeket egy-egy útközbeni esemény indítja el: egy aradi festőlány, egy csíkszeredai hajléktalan... A lazán fűzött történetek emlékképei az olvasó szempontjából hullámmzóak, van köztük egészen érdekes és valószínű történet: a hajléktalanná vált filozófia-történelem szakos tanár esete, vagy épp Tatár Endre, a jugoszláviai magyar, aki a szerb hadseregben harcol, majd, mint sok honfitársa tette, áttelepül Magyarországra, a Balatonnál lán-gossütő, vállalkozó lesz, konfliktusba kerül a helyiekkel, végül békeidőben a sajátmaga által felbérelt szerb verőlegények végeznek vele. És van olyan történet, amely inkább az elbeszélő számára fontos, és másodlagos cél, hogy beavassa az olvasót abba az élménybe, amelyet felidéz, elképzél, és azt véli igazi életnek, mert mint mondja „*az élet semmi egyébből nem áll, mint emlékek halmaza, ezért azokban az időszakokban, melyek az emlékidezés jegyében telnek, tulajdonképpen nem tesz egyebet, mint éli az életét. Néha úgy tűnik, ilyenkor éli igazán, s nem akkor, amikor az emlékalapanyag éppen születőfélben van.*” Ahogyan lenni szokott, mikor nagy kérdésekről kezdünk beszélni, a történet elbeszélője megkérdőjelezi az időt is: „*Az idő nem is létezik. Az idő, ami a legnagyobb hazugság és csalás és átverés ezen a világon.*” A történet újraértelmezett tér és időszerkezete arra is jó, hogy az elbeszélő és a történet hősei újraélik (megélik) történeteiket, s ez által az önvizsgálat által, mely visszavisz az italozni kezdő, rock együtteses gyerekkorba, eljussanak a konklúzióhoz: „*az a baj, hogy rongyembernek születtünk.*” És itt szólal meg a mai fiatalok életérzése: „*Egy elvetélt társaság ült akkor az asztalnál: rokkantak – pedig nemhogy háborúban nem jártak, de még katonák sem voltak soha. Nyomorékok, pedig soha semmi olyan bántalom nem érte őket, amivel bárki más ne vette volna fel sikeresen a küzdelmet... Valami hiányzott belőlük...*”

Az említett nyomorult életérzés, az a „valami” áll a katarzis útjában, attól nem lesz happy end, és attól marad az olvasóban is hiányérzet, miután leteszi a könyvet. Ettől hiteles és valószínű Bene Zoltán kisregénye.

Csender Levente